

KAK KANÁANTIK AK WÍINKILAL -U KÚUCHILIL KUXTAL DIGITAAL.

U TSIIKIL BIX UNAJ A MEYAJ YÉETEL JEJELÁAS KÚUCHILO'OB

k'a'abetkúuns u jeel réedes yéetel u jeel túumben nu'ukulo'ob bey ma' meyajta'an tumen nukuch empresáas, je'el bix:

- ✱ *Signal* (u nu'ukulil tu'ux u beeytal a tuuxtik ts'íib).
- ✱ *Milpamerica* (u jáalk'ab kúuchilil tu'ux u beeytala tsikbal yéetel máaxo'ob aj li'isaj áantajilo'obe').
- ✱ *Mastodon* (u jáalk'ab kúuchilil tu'ux u beeytal u táakpaj je'el máaxe').
- ✱ *clAndestina* (u jáalk'ab kúuchilil ti' ko'olelo'ob).
- ✱ *Momentánea* (u jáalk'ab kúuchilil ti' ko'olelo'ob).
- ✱ *Mailvelope* (junp'eel kúuchilil tu'ux u beeytal u kanáanta'al ak ts'íib).
- ✱ *WikiKatat* (u jáalk'ab kúuchilil tu'ux u beeytal u ch'uyikubaj u nu'ukulil t'aan, tu'ux yáan *señal* yéetel *internet*).

Kaxant much' mo'olayilo'ob tu'ux yáan láak'inajil.

K'ana'an u yaantal much' kúuchilo'ob tu'ux ku yúuchul ka'ansajil, beyxan ka tso'olok tu láakal ba'ax táak u yojetik máak.

BA'AX UNAJ K'A'ABET U BEETA'AL CHEEN YANAK LÓOBILAJ

Ka' ts'íibta'ak tuláakal ba'ax ku yúuchul ti' junp'eel bitakora.

Xak'alta'ak tu láakal máak ku yookol, ku xak'altik yéetel ka k'amik ta *perfil*.

K'alej yéetel tak u pool le máax ku beetik k'aas ta *perfil*.
Ba'ax k'a'abet a wilik

- ⦿ Wa túumben je'anik.
- ⦿ Wa mina'an mix junp'eel informaci'óni' wa dáatos.
- ⦿ Wa máako'ob yaanal táanxel lu'umilo'ob.
- ⦿ Wa chen to'on ku xak'altik ak perfilo'on.
- ⦿ Wa k'ajoltmaj le máako' ba'ale' ka wilik ku k'éexpajal u túukul ti'al u beet loob.

K'a'abet u yáax k'áata'al u'uytbil wa unaj u éejenta'al, u k'a'abetkúunsa'al u ch'a'abal u yoochel a k'aaba', u juumil u t'aan wa u táabsaj oochel.

K'a'abet u k'áata'al u'uytbil wa unaj u beeytal u na'aksa'al u yoochel wa u táabsaj oochel máake', tumen ma' tu láakal máak unaj u k'áat ka na'aksa'ak u yoochel ti'al ka publikarta'aki'.

Unaj u ma'alobile' ma' woksik u nu'ukulil a t'aan, tu'ux kun tsikbalbij jejeláas talamilo'ob.

U TSIIKIL BIX UNAJ YÚUCHUL JIIT' MEYAJ

Ka ch'ajo'olta'ak tsikbalil ich kajtalil.

Ka yanak kúuchilo'ob tu'ux ka úuchuk tsikbalo'ob ti'al páaklan áantajil yéetel láak'inajil.

Ka yanak payt'aan ti' muuch' meyalilo'ob yéetel ka yanak xan áantajil.

Ka yanak áantajil ti' éetlak'tsilil ku máansik talamil beyxan ka' in na'ato'on le yáayajil ku máansiko'.

K'a'ajak teche', wa yaan lóobil ka máansike' je'el u beeytaj u táakpajal u jeel máak áantikech ti'al u kanáantik a kuentas yéetel ka' u yil áantajil.

BA'ALO'OB UNAJ K'A'ABET A TUKULTIK YÉETEL A KANÁANTIK

Ch'a' u súutukil ti'al ch'aik a wiik', beyxan ti'al a xak'altik u nu'ukulil a meyaj yéetel a *redes sociales*:
Ba'ax kak ta'akik, ba'axo'ob u beeytal cha'ik u yilale', ba'ax yáan tak oochelo'ob yéetel ba'ax kak ts'íibtik,yéetel máax máakilo'ob kak tsikbalo'on.

K'a'abet ak xak'altik yéetel a ts'aik k'ajóoltbil bix u beeytal ak kanáantik ak wíinkilil ti' *redes digitales*, k'a'ajteche'le béet-óolaj *digital*, ku táakpajal le jejeláas talamil jéets' óolta'ano'.

K'a'abet jach péeka'an a wóol ti' le páaklan t'aan ku beeta'al yo'osal le *leyes* ta lu'umilo', tumen yano'obe' ku táasik ma'alobil ichil le tojbe'enil *digitaleso'*, je'el bix u jáalk'abil t'aan, le ts'aabal payt'aan ti'al a k'ajóolt tu láakal ba'ax ku yúuchul, wa le pech' óol kuxtalilo'.

K'a'abet u meyajta'al ichil le muuch' mo'olayilo' much' meyajto'ob, junp'eel tsool meyaj bix unaj múul kanáantikubaj máak.

K'a'abet u yáantal junsúutukil a p'atik u nu'ukulil meyaj yo'osal a ts'aik u súutukil ti'al a muul tsikbal, a muul méektik a wéetajilo'ob yéetel a yábiltik tuláakal le ba'ax ba'alpaachtikecho'.

U TSIISIK TI'AL U CH'A'JO'OLTA' AL TÚUKULO'OB

K'a'abet a betik junp'eel kuenta, tu'ux bey cheen teech a wojeltmaje'.

K'aabet u tukla'ale' wa tumen yo'osal le meyaj kak beetiko'unaj u meyajta'al u jeel kuenta, tu'ux u beeytal u ts'aabal k'ajóoltbil u je'el ba'axe'.

K'a'abet u pixa'al u táan ich tu láakal ak láak'tsililo'ob, je'el bix le mejen paalo'obo'.

K'a'abet ak jelk'extik le oochelo'ob, ti'al ma' u yojelta'al máaxechi'.

Ma' k'a'abet ak na'aksik tu'ux kak maan yéetel ba'ax kak beetik, u beeytal a beetik tu jeelk'iin bey ts'o'ok u máan le k'iino'.

U beeytal a ts'aik a patk'aaba' wa u jeel k'aaba' bey ma' a jach k'aaba' ta *perfil*, tu yo'osal ma' u séebk'ajoolta'al máaxechi'.

JEJELÁAS TSIIKIL TI'AL U KANÁANTAL AK INFORMACIÓN DIGITAL

Ka' yaanlak jejeláas contraseña ti' u nu'ukulil ak meyajto'on yéetel ti' *redes sociales*. **Beyxan ti' u moodenil le Internet ku k'a'abetchajal ti' to'on.**

Ti'al a beet junp'eel ma'alob contraseñae':

k'aabet a wilik ka' yanak kex lajunp'eel jejeláasil karakteres.

Xa'ak'tej signoos yéetel *númerooso'*.

Ma' k'a'abet a ts'íibtik a k'aaba' mix *números* jach seba'an u na'atali' (je'el bix 1,2 wa 3).

Ak tukulto'on ich ak na'atsil t'aano'on.

Ti'al li'isik le jejeláas contraseñas'(tumen jach ya'ab) je'el u beeytal a k'a'abetkúunsik KeepPassXC.

Le máaxo'ob ts'íibtej

U aj xak'al meyajil,u aj ts'íibil yéetel u aj patmeyaj tumen:
Daniela Moctezuma, Aída Espíndola, Anaiz Zamora y Estefanía Noriega.
K'ex t'aan: Maritza del Carmen Yeh Chan.
U aj boonil yéetel u aj meyajil: Guadalupe Alonso.